

УДК 327:351.78:341.24(4-6ЄС)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2026.64.62>

ДИПЛОМАТІЯ СТИХІЙНИХ ЛИХ: ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ¹

Ярина Турчин

*Національний університет «Львівська політехніка»,
Інститут гуманітарних і соціальних наук,
кафедра політології та міжнародних відносин
вул. С. Бандери, 12, 79000, м. Львів, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-9114-1911>*

Ольга Івасечко

*Національний університет «Львівська політехніка»,
Інститут гуманітарних і соціальних наук,
кафедра політології та міжнародних відносин
вул. С. Бандери, 12, 79000, м. Львів, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-2141-3309>*

Розглянуто місце дипломатії стихійних лих у зовнішній політиці ЄС через визначення її цілей, засад і головних інструментів, а також ефективність застосування такого типу дипломатії для налагодження міждержавних взаємин. З'ясовано, що дипломатія стихійних лих є формою дипломатії, що вивчає, як і чому діяльність, пов'язана з катастрофами, впливає на конфлікти та співпрацю. Здебільшого термін «дипломатія стихійних лих» позначає можливість використання катастроф для покращення відносин між країнами, заохочення дипломатичних зв'язків та сприяння вирішенню існуючих проблем. Адже кризи відкривають можливості для діалогу, примирення та довгострокового партнерства. Утім, якщо дипломатія стихійних лих не трансформується у щось більше, ніж тактичний дипломатичний хід, і якщо країни не скористаються «вікном можливостей», то попередньо накопичені проблеми завадять спробам побудувати довготривалу співпрацю.

Європейський Союз демонструє рух до активного типу дипломатії стихійних лих, дотримуючись засад м'якого впливу в реалізації зовнішньої політики. Цьому сприяє низка чинників, як-от: високий ступінь правової, економічної та політичної інтеграції на засадах солідарності та відображення цього підходу в зовнішніх справах; наявність інституційних засад (відповідних нормативних документів та структур); напрацювання потужного інструментарію у сфері ліквідації наслідків стихійних лих; сформована й активна платформа співпраці між державами-членами, яка сприяє ефективному управлінню сценаріями стихійних лих, а також консолідації дій на міжнародному рівні. Оскільки кількість стихійних лих постійно зростає, ЄС та країни-члени мають менше покладатися на реактивні заходи. Натомість необхідно посилювати проактивну співпрацю у сферах готовності до

¹ Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише авторам і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні грантодавець не можуть нести за них відповідальність. Номер проєкту: 101126654 – EU_LEAD – ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH.

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the authors only and do not necessarily reflect those of the European Union or European Education and Culture Executive Agency. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them. Project number: 101126654 – EU_LEAD – ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH.

катастроф, розбудови стійкості та впровадження технологічних інновацій в управлінні ризиками, що загалом сприятиме формуванню стабільніших дипломатичних відносин.

Ключові слова: дипломатія, зовнішня політика, стихійні лиха, конфлікти, кризи, гуманітарна діяльність, міждержавне співробітництво, Європейський Союз.

Сучасний світ охопили численні кризи, спровоковані аномальними повеннями, ураганами, спекою та холодом, посухами, пандеміями, війною в Україні, конфліктами, насильством у Газі, Південному Судані, Ефіопії та багатьох інших країнах. Тільки у 2023 р. від стихійних лих загинуло понад 86 000 людей, постраждало близько 93 мільйонів, а спричинені економічні збитки у світовому розрізі оцінені у 203 млрд доларів США. За даними ООН, упродовж 1970–2000 рр. щорічно повідомлялося про близько 100 стихійних лих, проте з 2001 до 2020 р. цей показник зріс до 350–500. Це призвело до збільшення обсягів фінансування запобігання стихійним лихам та ліквідації їх наслідків. Наприклад, у 2010–2019 рр. йшлося про 5,5 млрд доларів на запобігання, а вартість відновлювальних робіт вартували 7,7 млрд доларів [1]. Окрім прямих збитків, мають місце й інші неминучі негативні наслідки (економічні, політичні, суспільні). Стихійні лиха часто перевищують національні можливості [2, с.68]. Отже, міжнародна спільнота вдається до безпрецедентних кроків благодійності та гуманітарної допомоги у відповідь на масштабні катастрофи, а дипломатичні зусилля спрямовуються на зміцнення взаємодії та кооперації між різними державами світу. Такі тенденції слугують основою для виникнення дипломатії стихійних лих, яка виходить за межі національних кордонів, забезпечує основу для співпраці між країнами, обміну ресурсами та підвищення стійкості у вразливих регіонах, керуючись гуманітарними принципами. Вона також має потенціал для зміцнення дипломатичних зв'язків та врегулювання конфліктів, перетворюючи кризові моменти на платформу для покращення міжнародних взаємин [3]. У цьому контексті відомі дослідники дипломатії стихійних лих І. Кельман та Т. Кукіс дотримуються схожої позиції про те, що хоча стихійні лиха можуть посилювати нерівність та провокувати конфлікти, вони також можуть забезпечити й механізм подолання існуючих розбіжностей навіть між умовними супротивниками [4].

Дипломатія стихійних лих стала ключовою тематикою цілої низки науково-аналітичних досліджень. Ідеться про праці І. Кельмана, Т. Кукіса, Ю. С. Йима, Д. В. Каллавея, С. Фареса, Г. Р. Чіоттона, Т. Ковача, Е. Х. Хзайне, І. Вахаба, А. Якуха, Ф. Касоларі, Н. Стельгіаса, А. Люсенте, І. Делакурідіса, Е. Леккаса, А. Антонараку, С. Лозіуса та ін. Основна увага фокусується на спробах визначити сутність дипломатії стихійних лих, її здатності впливати на розв'язання конфліктів та налагодження міждержавних зв'язків на прикладі країн, які перебувають у складних взаєминах (зокрема, Куби та США, Індії та Пакистану, Ірану та США, впливу цунамі в Індійському океані 2004 р. на конфлікти у Шрі-Ланці, Індонезії, Філіппінах тощо). Водночас маловивченою залишається дипломатія стихійних лих Європейського Союзу як міжнародного актора, а також окремих країн – членів ЄС. Отже, метою статті є з'ясувати місце дипломатії стихійних лих у зовнішній політиці ЄС через визначення її цілей, засад і головних інструментів, а також ефективність застосування такого типу дипломатії для налагодження міждержавних взаємин.

Як уже зазначалося, протягом майже трьох десятиліть світ спостерігає стрімке зростання кількості стихійних лих, що призвело до появи кількох термінів, які відображають зв'язок між різними видами дипломатії та міждержавними відносинами, незалежно від того, чи країни перебувають у станах конфлікту, конкуренції, союзів чи інтеграції. Йдеться про гуманітарну дипломатію, дипломатію допомоги та дипломатію стихійних лих, які різняться за своїм змістом. Так, гуманітарна дипломатія після конфліктів та катастроф має на

меті створити умови для надання підтримки постраждалим, забезпечення базових прав на гуманітарну допомогу (наприклад, прихисток, ліки, харчування тощо). Натомість дипломатія стихійних лих – це відносно новий термін, який не має уніфікованого тлумачення, оскільки є академічною галуззю, що досліджує вплив механізму подолання стихійних лих на міждержавні відносини. Її також трактують як форму дипломатії, що вивчає, як і чому діяльність, пов'язана зі стихійними лихами, впливає на конфлікти та співпрацю. Таким чином, дипломатія стихійних лих стосується всіх форм конфлікту між сторонами в будь-який час, охоплює землетруси, виверження вулканів, епідемії та інші зміни, що належать до категорії хронічних стихійних лих, здебільшого застосовується до та після катастрофи у форматах спільних проактивних кроків, усунення збитків на посткатастрофному етапі. Натомість процес надання допомоги радше є миттєвою дипломатією відразу після катастрофи, а не до неї, з акцентом на швидке усунення збитків (людських і матеріальних) [5].

Розташована на перехресті політики та гуманітарності, дипломатія стихійних лих діє в політичному контексті, де кілька політичних суб'єктів відіграють вирішальну роль у підтримці країн, постраждалих від катастроф [6]. Тож до її реалізації залучається широкий спектр учасників. Так, на уряди покладаються координаційні зусилля, тоді як організації, наприклад ООН, сприяють багатосторонній співпраці. Неурядові організації та місцеві групи часто виконують роль перших реагуючих, надаючи критично важливу підтримку під час криз [3].

Концепція дипломатії стихійних лих розвивалася під впливом низки чинників головно створення ООН та посилення уваги до екологічних і гуманітарних питань у XXI столітті. Вона широко розглядає як стратегії ефективної гуманітарної діяльності, зменшення ризику стихійних лих та відбудови, так і політичні наслідки таких дій. Однак, як уже зазначалося, існують різні підходи до визначення її змісту. Наприклад, для більшості практиків така дипломатія займається тим, наскільки діяльність, пов'язана зі стихійним лихом – запобігання, пом'якшення наслідків, реагування та відновлення, – спонукає до співпраці між ворогуючими сторонами на національному чи міжнародному рівнях, тоді як у більш традиційному дипломатичному підході такий тип дипломатії передбачає втручання, яке призводить до співпраці між фракційними або ворогуючими сторонами через формалізовані дипломатичні відносини. У цьому контексті дипломатія катастроф входить до загальнозживаного визначення дипломатії, яке стосується управління міжнародними відносинами через офіційну взаємодію між урядовими представниками. Однак чимало дослідників висловлюють припущення, що динамічна природа дипломатії стихійних лих, імовірно, охоплює обидві перспективи [7, с. 291–292].

Загалом існують дві дослідницькі школи у вивченні дипломатії стихійних лих. Прихильники першої стверджують, що така форма дипломатії може сприяти співпраці між країнами, посилячись на ефективні приклади співпраці США та Куби після урагану Сенді або Індії та Пакистану після землетрусу в Кашмірі 2005 р. З іншого боку, критики дипломатії стихійних лих стверджують, що вона політизує реагування на стихійні лиха та суперечить гуманітарному принципу неупередженості. Прикладом того слугують дії США, які використали допомогу Філіппінам після тайфуну Хайян (2013 р.) для просування своїх інтересів, посилення геополітичної присутності в регіоні та протидії впливу Китаю [8, с. 36].

Теоретичні засади дипломатії катастроф ґрунтуються на дослідженнях соціолога Ч. Е. Фріца, який ще в 1961 р. висловив думку про те, що катастрофи сприяють виникненню досвіду «спільноти страждальців, об'єднаних солідарною метою – відновити своє життя», який може змінити соціальні відносини та допомогти подолати існуючі розбіжності [4].

Натомість у широкий науковий обіг термін «дипломатія стихійних лих» було введено у 2000-х рр. уже згаданим І. Келманом, який вивчає, як і чому діяльність, пов'язана зі стихійними лихами, впливає або не впливає на конфлікт та співпрацю [9]. За твердженням дослідника, вона реалізується у двох формах – активній та пасивній. У деяких випадках країни можуть свідомо використовувати дипломатію стихійних лих для покращення відносин. В інших обставинах вона може відбуватися більш пасивно, оскільки країни, які співпрацюють у реагуванні на стихійне лихо, не обов'язково мають намір зміцнювати зв'язки [8, с. 36]. На думку І. Келмана, поняття «діяльність, пов'язана з катастрофами», охоплює: 1) дії до часу стихійного лиха, як-от підготовка, запобігання, готовність, планування та пом'якшення збитків; 2) дії після стихійного лиха, включно з реагуванням, відбудовою та відновленням. Оперуючи емпіричними даними, дослідник констатує, що діяльність, пов'язана зі стихійними лихами, не створює нових ініціатив у досягненні миру або зменшенні конфлікту, але за таких умов уже існуючий дипломатичний процес може бути каталізований або підтриманий. Якщо такий каталіз відбувається, діяльність, пов'язана зі стихійними лихами, впливає на дипломатію в короткостроковій перспективі, але не в довгостроковій [10]. Загалом І. Келман доходить висновку, що стихійне лихо значною мірою може стимулювати дипломатичний процес, який мав попередню основу, але навряд чи започаткує нову дипломатію. Тому дії, пов'язані зі стихійними лихами, можуть каталізувати, але не створювати співпраці [11, с. 222]. Там, де прагнуть миру, діяльність, пов'язана зі стихійними лихами, стає одним із багатьох можливих виправдань для зближення. Там, де миру не прагнуть, це стає одним із багатьох можливих виправдань для уникнення заходів, пов'язаних із ліквідацією наслідків стихійних лих, підсумовує вчений [11, с. 227].

Власне, такі фактори, як географічна близькість, те, хто і яку допомогу пропонує та з якою метою, впливають на дипломатію катастроф. Інакше кажучи, такий тип дипломатії може приймати різні форми, мати різні цілі та різні результати [8, с. 37]. Так, І. Келман використовує чотири критерії для оцінювання ефективності дипломатії стихійних лих, як-от: близькість, допомога, рівень та мета. У розрізі критерію близькості держави мають спільний сухопутний кордон, не мають спільного сухопутного кордону, але фізично розташовані поруч або географічно віддалені одна від одної. Допомога може бути взаємною, коли конкуруючі держави співпрацюють; комбінованою, коли держави, що конфліктують одна з одною, координують допомогу іншій державі; у форматі «донор – одержувач», коли одна держава надає допомогу, а інша її отримує. Залежно від рівнів дипломатія стихійних лих є керованою урядом, урядовими або неурядовими організаціями, ЗМІ, приватним сектором, лобістськими групами, дослідницькими інститутами, а також громадянами. Щодо цілей дипломатії стихійних лих, то вони можуть бути як позитивними, так і негативними. Наприклад, самозбереження політичних еліт; досягнення довгострокових глобальних вигод; демонстрація гуманізму для посилення репутації держави як гуманітарного актора тощо. Досягнення цілей залежить від низки факторів, пов'язаних зі стихійними лихами (оперативність надання допомоги, залучення до таких дій як урядів, так і неурядових організацій, сприяння науковій співпраці тощо), а також не пов'язаних, але домінуючих у дипломатичних взаємодіях (брак політичної передбачливості, внутрішня спроможність реагувати на катастрофу, побоювання, що дипломатія катастроф відволікатиме увагу від самої катастрофи, уникнення дипломатії катастроф через небажання припинення тощо) [12].

Унаслідок цього стихійні лиха мають потенціал для покращення, погіршення або мінімального впливу на дипломатію – залежно від того, як розвивається ситуація та які цілі вибирають гравці. Безумовно, є приклади, де дипломатія стихійних лих досягла

позитивних результатів, зокрема, у випадку індонезійської провінції Ачех, яка у 2004 р. опинилася в епіцентрі цунамі в Індійському океані. Посилення уваги з боку міжнародної спільноти сприяло інтернаціоналізації конфлікту в Ачеху, що дало можливість створити необхідний простір для мирних переговорів. Лише через місяць після цунамі уряд Індонезії та лідери Руху за вільний Ачех зустрілись у Швеції, щоб домовитися про припинення конфлікту [4]. Водночас є чимало прикладів незначного впливу стихійних лих на налагодження міждержавних взаємин із залученням дипломатичних ресурсів. Це обумовлюється низкою причин, як-от: втрата авторитету (репутації), небажання залежати від супротивника або бажання створити для нього подальші проблеми. Прикладом слугують відносини між Кубою та США за часів Дж. Буша молодшого, де жодна сторона не використала можливостей дипломатії стихійних лих для налагодження співробітництва, виходячи з власних політичних інтересів. Так, Президент США підтримав свій «антикастровський» імідж, розраховуючи на підтримку виборців, а Ф. Кастро демонстрував антиамериканський підхід, що дало йому можливість утримати лідерські позиції, обґрунтувати необхідність існування Куби як закритої держави та сформувати тоталітарний режим. Отже, в інтересах обох сторін було підтримувати конфлікт. Незважаючи на достатні можливості для продовження кубинсько-американської дипломатії у зв'язку зі стихійними лихами через сезон ураганів в Атлантиці 2005 р., обидві держави доклали зусиль, щоб уникнути цього [11, с. 228]. Також дипломатія стихійних лих може посилювати протистояння. Наприклад, Шрі-Ланка, як і Ачех, зазнала серйозних руйнувань від цунамі в Індійському океані. Але лідери Тамільських тигрів потрактували реакцію Шрі-Ланки на катастрофу як черговий доказ того, що уряд дискримінує тамільську меншину. Обидві сторони відновили бойові дії, а громадянська війна закінчилася лише у 2009 р. після силової кампанії уряду Шрі-Ланки. Подібно періодичні стихійні лиха не допомагали встановити мир між Індією та Пакистаном у травні 1965 р., коли потужний циклон наринув на південний Пакистан у час розпаду його другої війни з Індією за Кашмір. Обидві країни також втратили схожі можливості досягти компромісу щодо Кашміру після землетрусу в жовтні 2005 р. та руйнівних повеней у пакистанській провінції Хайбер-Пахтунхва [4]. Звідси можна припустити, що дипломатія катастроф є концепцією, що здатна сформувати основу для перетворення негативного (катастроф та їх наслідків) на позитивні дії, але потребує для цього попередньо закладених політичних рамок.

Держави часто інтегрують допомогу в разі стихійних лих у свої ширші дипломатичні та стратегічні цілі, використовуючи її як інструмент м'якої сили для зміцнення свого глобального становища, посилення альянсів і розширення економічного впливу. Ця подвійність – балансування гуманітарних імперативів зі стратегічними зовнішньополітичними інтересами – підкреслює складність дипломатії стихійних лих [13, с. 125]. Безумовно, фіксуються приклади, коли країни користуються очевидною та тимчасовою вразливістю постраждалих від стихійного лиха держав для досягнення своїх геополітичних і стратегічних цілей. Ідеться про обумовлення допомоги політичними вимогами, як-от дипломатичні поступки або зміна політики; нерівномірний розподіл допомоги для посилення власної присутності в окремих географічних регіонах; отримання прихильності місцевих груп або урядів для протидії впливу інших міжнародних суб'єктів чи реалізації власних геополітичних інтересів; привернення уваги ЗМІ шляхом використання зображень людських страждань не для викликання міжнародного співчуття, а для дискредитації та підризу іміджу постраждалої країни; використання допомоги з метою отримання економічних переваг, зокрема доступу до ринків, природних ресурсів або інших вигод у країні, охопленій кризою, особливо на етапі відновлення. Так, у вересні 2023 р. регіон Хауз у Марокко

постраждав від руйнівного землетрусу. Однак Марокко прийняло допомогу від окремих дружніх країн, зокрема від Об'єднаних Арабських Еміратів, Катару, Іспанії та Великої Британії. Цей вибір марокканською владою був зроблений у суворій відповідності до принципів нейтралітету, неупередженості та незалежності. Попри критику ЗМІ й окремих країн, марокканська дипломатія дотримувалася задекларованої позиції, оскільки усвідомлювала бажання окремих держав скористатися цією гуманітарною можливістю, щоб дестабілізувати країну [6].

Отже, дипломатія стихійних лих суттєво відрізняється від інших форм некризової дипломатії як за своєю динамікою, так і за своїми наслідками. По-перше, традиційна дипломатія базується на довгострокових стратегіях і переговорах, натомість дипломатія катастроф формується терміновістю реагування на природні або техногенні кризи, що потребує швидких дій та гнучкості. По-друге, державні та недержавні суб'єкти, залучені до неї, покликані збалансувати гуманітарні потреби й геополітичні інтереси в умовах високої невизначеності. По-третє, цей тип дипломатії здатен створювати безпосередні шляхи співпраці, навіть між державами з історичною напруженістю. По-четверте, на відміну від традиційних форм дипломатії, де переговори можуть тривати роками, взаємодія, що виникає внаслідок стихійного лиха, є негайною та практичною, але короткостроковою, що часто обмежує потенціал довгострокових стратегічних вигод. По-п'яте, дипломатія стихійних лих стикається з унікальними викликами, оскільки політичні міркування можуть переважати гуманітарні потреби, а гуманітарні дії можуть використовуватися як засіб для просування національних інтересів. Водночас відсутність інституційних механізмів для управління такими формами дипломатії ускладнює підтримку співпраці після завершення кризи [13, с. 125–126].

Паризька кліматична угода (2016 р.) та Сендайська рамкова програма ООН щодо зменшення ризику стихійних лих на 2015–2030 рр. пропонують шляхи для посилення глобальної співпраці. Принципи Сендайської програми інтегровані в європейську політику цивільного захисту й екологічні стратегії. Інституції ЄС роблять суттєвий внесок у реалізацію її пріоритетів, забезпечуючи систематичне впровадження систем раннього попередження, моніторингу та готовності до реагування на стихійні лиха. Наприклад, якщо у 2022 р. ЄС інвестував 76,5 млн євро у 69 заходів щодо готовності до стихійних лих у понад 40 країнах, то у 2023 р. цей бюджет становив понад 78 млн євро [14].

Безумовно, ЄС володіє найрозвинутішим інструментарієм у сфері ліквідації наслідків стихійних лих, що пояснюється високим рівнем політичної та правової інтеграції на засадах солідарності, дієвою платформою співпраці між державами-членами, яка сприяє ефективному управлінню сценаріями стихійних лих, а також консолідації дій на міжнародному рівні [15]. Так, ЄС виконує місії з реагування на стихійні лиха, гуманітарні, рятувальні, миротворчі, збройні місії для врегулювання криз, включно з відновленням миру [2, с. 70]. Лісабонський договір визначає роль ЄС у наданні допомоги, захисту жертв стихійних лих або техногенних катастроф у всьому світі. Союз активно допомагає жертвам стихійних лих у складних випадках Сирії, Південного Судану, України, Західної Африки, Центральноафриканської Республіки та Кот-д'Івуару тощо, визнаючи при цьому провідну роль ООН у координації таких дій.

Ще в 1985 р. держави-члени погодили співпрацю у сфері цивільного захисту, а саме як готовність, так і реагування в разі потужних стихійних лих. Маастрихтський договір санкціонував заходи у сфері цивільного захисту, а 19 грудня 1997 р. Рада ЄС розробила Програму дій Співтовариства у сфері цивільного захисту. У 1992 р. був створений Генеральний директорат з питань європейського цивільного захисту та гуманітарної допомоги

(ЕСНО), а у 2001 р. – Механізм цивільного захисту для сприяння посиленій співпраці у сфері цивільного захисту. Згодом, у 2013 р., ЄС прийняв новий Механізм цивільного захисту, який можна активувати в разі будь-якої серйозної стихійної чи техногенної катастрофи в межах або поза ЄС. Окрім держав – членів ЄС, у Механізмі беруть участь Ісландія, Чорногорія, Норвегія, Сербія, Північна Македонія, Туреччина й Україна. Загалом будь-яка країна світу може звернутися по допомогу до Механізму цивільного захисту ЄС. Його ключовим операційним елементом є Центр координації реагування на надзвичайні ситуації (ERCC), який забезпечує надання допомоги постраждалим від стихійних лих. Зокрема, Центр координував допомогу під час землетрусу на Гаїті (2010), катастрофи в Японії (2011), тайфуну «Хайян» на Філіппінах (2013), повеней у Сербії та Боснії і Герцеговині, спалаху Еболи, конфлікту в Україні (2014), землетрусу в Непалі (2015), конфлікту в Іраку, урагану «Метью» на Гаїті (2016), а також лісових пожеж у Європі (2017) тощо [2, с. 70–72]. Варто підкреслити, що найбільшою та найскладнішою операцією в рамках Механізму цивільного захисту ЄС стало надання екстреної допомоги Україні з моменту повномасштабного російського вторгнення 2022 р. [16]. Отже, ЄС долучається до дипломатії стихійних лих, реагуючи на виклики в цілому світі.

Розглянемо окремі приклади дипломатії стихійних лих ЄС як регіональної організації, а також країн – членів ЄС. Власне, реагування на землетрус в Албанії 2019 р. демонструє як сильні, так і слабкі сторони регіональної співпраці у відповідь на стихійні лиха, оскільки допомога була швидко мобілізована, але довгострокові проблеми з відновлення зберігаються. Дипломатичні наслідки землетрусу були значними, а моделі розподілу допомоги підкреслили вже існуючі геополітичні зв'язки. Хоча допомога ЄС зміцнила євроатлантичний шлях Албанії, реакція Сербії та Греції відображала динаміку регіональних сил та історичні зв'язки. ЄС відіграв центральну роль у координації міжнародних зусиль із надання допомоги та розглянув цю кризу крізь призму питання вступу Албанії до Союзу. Скоординована допомога була використана для посилення умов членства, стимулювання інституційних реформ та демонстрації переваг інтеграції до Механізму цивільного захисту ЄС. Реакція Греції була сформована її метою щодо підтримки регіональної стабільності та покращення двосторонніх відносин, незважаючи на історичну чутливість, а швидке розгортання грецьких рятувальних команд стало жестом зміцнення довіри. Допомога Сербії відображала її зусилля щодо зміни регіонального іміджу та підтримки політичної ініціативи «Відкриті Балкани», сигналізуючи про прагматичний зсув до співпраці, незважаючи на традиційну напруженість. Різниця в підходах свідчить, що кожен учасник використав гуманітарну допомогу не лише для надання підтримки, але й для досягнення своїх середньострокових і довгострокових дипломатичних цілей щодо Албанії. Ба більше, реагування на землетрус показало важливість інституційної готовності до ліквідації наслідків стихійних лих. Скоординоване втручання ЄС проілюструвало ефективність багатосторонніх механізмів, тоді як двосторонні зусилля з надання допомоги радше мали символічне значення, а також слабший рівень логістичної ефективності [13, с. 124–125]. Також у випадку Греції та Албанії реагування на землетрус посилює короткострокову дипломатичну добру волю, але історична напруженість, включно з територіальними суперечками та політичною недовірою, продовжує формувати двосторонні відносини [13, с. 131].

Іншим прикладом є греко-турецька дипломатія стихійних лих, яка мала дві хвилі – у 1999 р. та 2023 р. Відносини між Грецією та Туреччиною характеризуються історичною недовірою та конфліктністю. Територіальна суперечка щодо Егейського моря та Кіпрська проблема – це лише дві причини постійних суперечок між сусідами. Ворожнеча між обома країнами досягла кульмінації у 1996 р., коли сталася «криза Імія / Кардак». Проте потужні

землетруси, що сколихнули Туреччину 17 серпня 1999 року, а за кілька тижнів і Грецію, зблизили держави, оскільки вони оперативно скерували рятувальні команди та надали гуманітарну допомогу одна одній [8, с. 38]. Після землетрусів Греція та Туреччина запровадили низку заходів щодо зміцнення довіри, включно з відкриттям нових прикордонних постів, підписанням угод у сфері культури та освіти, активізацією співпраці у сфері торгівлі, туризму, енергетики, боротьби з організованою злочинністю та тероризмом. Греція відмовилася від критики заявки Туреччини на членство в ЄС. Ба більше, політичне керівництво двох країн продовжувало йти шляхом діалогу та співпраці [8, с. 39]. Хоча заходи, пов'язані зі стихійним лихом 1999 р., стали вирішальними для зближення двох країн, перша хвиля дипломатії стихійних лих була короткочасною. Значні проблеми у греко-турецьких відносинах знову спалахнули у 2000-х і особливо у 2010-х роках через територіальні та енергетичні суперечки, кризу біженців та ін. Це стало наслідком того, що уряди обох держав запровадили дипломатію стихійних лих у свої двосторонні відносини без чітких цілей або нового дипломатичного порядку денного [8, с. 40].

Ситуація змінилася на початку 2023 р., коли Туреччина постраждала від землетрусу, а в Греції відбулася залізнична катастрофа, яка забрала життя тисяч людей. Країни знову повернулися до дипломатії стихійних лих і зробили кілька позитивних кроків для нормалізації своїх відносин, зокрема підтримали кандидатури одна одної до міжнародних організацій, почастишали зустрічі дипломатів обох країн, що активно супроводжувалося повідомленнями в ЗМІ. Друга хвиля дипломатії стихійних лих спровокувала діалог, як і у першому випадку. І аналогічно мала тимчасовий ефект. Уже за кілька тижнів після початку співпраці ключові проблеми греко-турецького діалогу знову стали визначальними у відносинах між державами. Тож активація неофіційних каналів зв'язку, заходи реагування на ризики стихійних лих та управління ними незабаром були припинені [8, с. 43, 48].

Традиційно складними вважаються відносини між Іспанією та Марокко, спровоковані суперечками щодо іспанських територій Сеута та Мелілья, які розташовані на узбережжі Північної Африки, а також незаконною міграцією. Ситуація покращилася з 2022 р., коли Іспанія схвалила план автономії Марокко для Західної Сахари. Це слугувало поштовхом для наступних важливих кроків для примирення. Так, іспанська аерокосмічна компанія Asiturgi підписала угоду з марокканською компанією Midparc щодо будівництва нового виробничого об'єкта в північноафриканській країні; разом із Португалією Іспанія та Марокко прийматимуть Чемпіонат світу з футболу у 2030 році; набирає обертів реалізація залізничного проекту, що з'єднає Іспанію та Марокко через підводний тунель через Гібралтарську протоку тощо. Важливо, що дипломатія стихійних лих також є важливим елементом для налагодження складних іспано-марокканських відносин. Уже в перші дні після руйнівного землетрусу 2023 р. Іспанія підтримала Марокко, направивши рятувальні загони, кінологів та гуманітарну допомогу для ліквідації наслідків лиха. Зі свого боку, Марокко була однією з перших країн, які запропонували допомогу Іспанії після нищівних осінніх повеней 2024 р. [17]. Дипломатія стихійних лих тут спрацювала на активізацію подальшої співпраці. Так, наприкінці 2025 р. Іспанія та Марокко підписали 14 нових угод і оголосили про «найкращий етап відносин». За підсумками 13-го засідання Високого рівня в Мадриді було опубліковано спільну декларацію, яка підтверджує намір країн поглиблювати співпрацю в цифровізації держуправління, соціальному захисті, освіті, спорті, культурі, сталому розвитку, рівності, молодіжному дипломатичному обміні та запобіганні природним катастрофам. Як бачимо, коректна імплементація дипломатії стихійних лих за умови сталої підтримки міждержавного примирення політичними елітами Іспанії та Марокко може стати важливою віхою у розв'язанні історичних протиріч.

Отже, здебільшого термін «дипломатія стихійних лих» позначає можливість використання катастроф для покращення відносин між країнами, заохочення дипломатичних зв'язків та сприяння вирішенню існуючих проблем. Адже кризи відкривають можливості для діалогу, примирення та довгострокового партнерства. Реагування на стихійні лиха підвищує легітимність держави, зміцнює міжнародну довіру та сприяє регіональному лідерству. Утім, якщо дипломатія стихійних лих не трансформується в щось більше, ніж тактичний дипломатичний хід, і якщо країни не скористаються «вікном можливостей», то попередньо накопичені проблеми завадять спробам побудувати довготривалу співпрацю [8, с. 33].

Європейський Союз демонструє рух до активного типу дипломатії стихійних лих, дотримуючись засад м'якого впливу в реалізації зовнішньої політики. Цьому сприяє низка чинників, як-от: високий ступінь правової, економічної та політичної інтеграції на засадах солідарності та відображення цього підходу в зовнішніх справах; наявність інституційних засад (відповідних нормативних документів та структур); напрацювання потужного інструментарію у сфері ліквідації наслідків стихійних лих; сформована й активна платформа співпраці між державами-членами, яка сприяє ефективному управлінню сценаріями стихійних лих, а також консолідованим діям на міжнародному рівні. Оскільки кількість стихійних лих постійно зростає, ЄС та країни-члени мають менше покладатися на реактивні заходи. Натомість необхідно посилювати проактивну співпрацю у сферах готовності до катастроф, розбудови стійкості та впровадження технологічних інновацій в управлінні ризиками, що загалом сприятиме формуванню стабільніших дипломатичних відносин.

Список використаної літератури

1. Нечет Т. Доповідь ООН: з 2000 року на Землі у 3–5 разів почастишали катастрофи. URL: <https://itc.ua/ua/novini/dopovid-oon-z-2000-roku-na-zemli-u-3-5-raziv-pochastishali-katastrofi/>.
2. Jacuch A. Disaster response mechanisms in EU and NATO. *Przegląd Europejski*. 2019. No. 3. P. 67–81. URL: <https://przegladeuropejski.com.pl/article/135842/en> (дата звернення: 25.01.2026).
3. Disaster diplomacy. URL: <https://www.diplomacy.edu/topics/disaster-diplomacy/> (дата звернення: 12.01.2026).
4. Kovach T. Catalyzing cooperation: disaster diplomacy and its potential to short-circuit the climate-conflict link. URL: <https://www.preventionweb.net/news/catalyzing-cooperation-disaster-diplomacy-and-its-potential-short-circuit-climate-conflict> (дата звернення: 03.01.2026).
5. Diplomacy of Relief and Diplomacy of Disaster: How Countries are Reshaping their Foreign Relations? URL: <https://strategiecs.com/en/analyses/diplomacy-of-relief-and-diplomacy-of-disaster-how-countries-are-reshaping-their-foreign-relations> (дата звернення: 03.01.2026).
6. Hzaine H. Disaster Diplomacy: Between Universal Principles and Political Opportunism. URL: <https://www.morocoworldnews.com/2023/09/28995/disaster-diplomacy-between-universal-principles-and-political-opportunism/> (дата звернення: 15.01.2026).
7. Yim E. S., Callaway D. W., Fares S., Ciottone G. R. Disaster Diplomacy: Current Controversies and Future Prospects. *Prehospital and Disaster Medicine*. 2009. July–August. P. 291–293.
8. Stelgias N. Momentary partners: the limitations of the Greek-Turkish disaster diplomacy in 2023. *UPA Strategic Affairs*. 2023. Vol. 4, No. 2. P. 31–55. URL: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3370280> (дата звернення: 26.01.2026).
9. Kelman I. Does Disaster Diplomacy Improve Inter-State Relations? *E-International Relations*. 2014. Nov. 4. P. 1–5. URL: <https://www.e-ir.info/pdf/52832> (дата звернення: 15.01.2026).

10. Kelman I. Connecting theories of cascading disasters and disaster diplomacy. URL: https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10041989/1/Kelman_DisasterDiplomacyCascadingDisasters.pdf (дата звернення: 02.01.2026).
11. Kelman I. Acting on Disaster Diplomacy. *Journal of International Affairs*. 2006. Vol. 59. No. 2. P. 215–240. URL: https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10041989/1/Kelman_DisasterDiplomacyCascadingDisasters.pdf (дата звернення: 02.01.2026).
12. Kelman I. Hurricane Katrina disaster diplomacy. *Disasters*. 2007. Vol. 31. No. 3. P. 288–309.
13. Delakouridis I., Lekkas E., Antonarakou A., Lozios S. Disaster Diplomacy in Action: The 2019 Albania Earthquake and the Geopolitics of Humanitarian Aid. *Bulletin of the Geological Society of Greece*. 2025. Vol. 62. No. 1. P. 113–139. URL: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/geosociety/article/view/43552> (дата звернення: 26.01.2026).
14. Disaster preparedness. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/what/humanitarian-aid/disaster-preparedness_en (дата звернення: 26.01.2026).
15. Casolari F. The EU Approach towards Disaster Management. *Yearbook of International Disaster Law*. 2023. Vol. 4. No. 1. P. 51–69. URL: https://brill.com/view/journals/yido/4/1/article-p51_4.xml (дата звернення: 24.01.2026).
16. European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations. Ukraine. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/where/europe/ukraine_en (дата звернення: 21.01.2026).
17. Lucente A. As floods ravage Spain, Morocco utilizes disaster diplomacy, offers help. URL: <https://www.al-monitor.com/originals/2024/11/floods-ravage-spain-morocco-utilizes-disaster-diplomacy-offers-help> (дата звернення: 21.01.2026).

DISASTER DIPLOMACY: PRACTICES OF THE EUROPEAN UNION

Yaryna Turchyn

*Lviv Polytechnic National University,
Institute of the Humanities and Social Sciences,
Department of Political Sciences and International Relations
Stepana Bandery str., 12, 79000, Lviv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-9114-1911>*

Olha Ivasechko

*Lviv Polytechnic National University,
Institute of the Humanities and Social Sciences,
Department of Political Sciences and International Relations
Stepana Bandery str., 12, 79000, Lviv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-2141-3309>*

The place of disaster diplomacy in EU foreign policy is examined by defining its goals, principles, and main instruments, as well as the effectiveness of this type of diplomacy in establishing inter-state relations. It is found that disaster diplomacy is a form of diplomacy that studies how and why disaster-related activities affect conflicts and cooperation. For the most part, the term “disaster diplomacy” refers to the possibility of using disasters to improve relations between countries, encourage diplomatic ties, and facilitate the resolution of existing problems. After all, crises open up opportunities for dialogue, reconciliation, and long-term partnership. However, if disaster diplomacy does not develop into something more than a tactical diplomatic move, and if countries do not take advantage of the “window of opportunity,” previously accumulated problems will hinder attempts to build long-term cooperation.

The European Union is demonstrating a shift towards active diplomacy in the field of natural disasters, adhering to the principles of soft power in the implementation of its foreign policy. This is facilitated by a number of factors, such as: a high degree of legal, economic, and political integration based on solidarity and the reflection of this approach in foreign affairs; the existence of institutional foundations (relevant regulatory documents and structures); the development of powerful tools in the field of disaster response; an established and active platform for cooperation between member states, which contributes to the effective management of disaster scenarios and consolidated action at the international level. As the number of natural disasters continues to grow, the EU and its member states should rely less on reactive measures and instead strengthen proactive cooperation in the areas of disaster preparedness, resilience, and technological innovation in disaster management, which could ultimately lead to more sustainable diplomatic relations.

Key words: diplomacy, foreign policy, natural disasters, conflicts, crises, humanitarian activities, intergovernmental cooperation, European Union.

Дата першого надходження статті до видання: 27.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.05.2026